

NOVA EKONOMIKA

JEVGENIJ ALEKSEJEVIČ PREOBRAŽENSKI (1886–1937) je bil v dvajsetih letih 20. stoletja vodilni ekonomist v Sovjetski zvezi in osrednja osebnost ostrih polemik o ekonomski doktrini in politiki v obdobju prehoda v socializem. Kot praktik in teoretik se je ukvarjal s problemi socialistične gospodarske izgradnje, praktično še posebno s finančnimi. Najbolj znan je po teoriji prvotne socialistične akumulacije kot gospodarske podlage prehoda v socializem, ki pa je le del njegove vsestranske analize izvirov in okoliščin izgradnje socializma. Ta naj bi izšla v obširnem delu *Nova ekonomika*, od katerega pa je bil v knjižni obliki izdan le del, ki ga prinaša naš prevod. Izmed številnih drugih del v njegovem opusu je imela največji vpliv poljudna razlaga marksističnega svetovnega nazora *Abeceda komunizma* (1920), ki sta jo napisala z Buharinom.

Preobraženski je član Ruske socialdemokratske delavske stranke postal leta 1903, ob razcepu se je pridružil boljševikom, vrhunec politične kariere je dosegel leta 1920, ko je bil na kratko imenovan za sekretarja centralnega komiteja. Po Leninovi smrti se je priključil levi frakciji v stranki, med letoma 1923 in 1927 je bil glavni teoretik trockistične opozicije in kritik nove ekonomske politike (NEP). Po prevladi stalinske linije je bil večkrat zaprt in izgnan, leta 1937 obsojen na smrt ter ustreljen. Leta 1988 je bil rahabilitiran.

JEVGENIJ PREOBRAŽENSKI

NOVA EKONOMIKA
POSKUS TEORETIČNE ANALIZE
SOVJETSKEGA GOSPODARSTVA

PREVEDEL IN UREDIL MARKO KRŽAN

SOPHIA

Ljubljana 2025

Jevgenij Preobraženski, *Nova ekonomika: Poskus teoretične analize sovjetskega gospodarstva*

Izvirnik: *Novaja èkonomika: opyt teoretičeskogo analiza sovjetskogo hozjajstva*, 2. izd. (Moskva: Izdatel'stvo Kommunističeskoy akademii, 1926)

© prevod: Založba Sophia, Ljubljana 2025

Vse pravice pridržane.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

330.1

330.342.15(470)

PREOBRAŽENSKIJ, Evgenij Alekseevič

Nova ekonomika: poskus teoretične analize sovjetskega gospodarstva / Jevgenij Preobraženski; prevedel in uredil Marko Kržan ; [spremna beseda Dimitrije Birač]. – Ljubljana: Sophia, 2025. – (Zbirka Naprej!, ISSN 2385-880X)

Prevod dela: *Novaja èkonomika*

ISBN 978-961-7227-11-6

COBISS.SI-ID 254115587

Posvečam P. S. Vinogradski

VSEBINA

*Opomba uredništva založbe
Komunistične akademije* ix

Predgovor k prvi izdaji xi

Predgovor k drugi izdaji xix

- I O metodi teoretične analize sovjetskega gospodarstva i
Metoda Marxove politične ekonomije ·
Politična ekonomija in socialna tehnologija ·
Metoda proučevanja blagovno-socialističnega ekonomskega sistema
- 2 Zakon prvotne socialistične akumulacije 41
Prvotna kapitalistična in prvotna socialistična akumulacija ·
Boj dveh zakonov
- 3 Zakon vrednosti v sovjetskem gospodarstvu 123
Splošna opažanja · Zakon vrednosti in monopolistični kapitalizem · Zakon vrednosti med socializacijo industrije v agrarni državi · Blago, trg, cene · Presežna vrednost,

presežni produkt, meza · Kategorija profita v državnem
gospodarstvu · Kategorija rente · Obresti in kreditni sistem ·
Zadružništvo

Spremna beseda: Dimitrije Birač,

Analiza prehodnega sistema Jevgenija Preobraženskega 213

OPOMBA UREDNIŠTVA ZALOŽBE KOMUNISTIČNE AKADEMIJE

Ob drugi izdaji knjige *Nova ekonomika* tov. Preobraženskega se uredništvo založbe Komunistične akademije čuti dolžno povedati, da so v tem delu podani pogledi, s katerimi se uredništvo ne strinja in ki jih kot teoretično utemeljitev svoje pozicije uporabljajo nekatere skupine tovarišev, ki se razhajajo z našo partijo. Toda problemi ekonomike prehodnega obdobja, ki so pritegnili izjemno zanimanje tako po praktični kot po teoretični plati, terjajo analizo z različnih stališč. Na področju teoretične analize se seveda zrcalijo različne usmerjenosti naše sovjetske in partijske dejavnosti, med drugim tudi usmeritve odklonskega značaja.

Knjiga tov. Preobraženskega je dobila svojo oceno v člankih vrste tovarišev, med drugim tov. Buharina, Goldenberga idr., poleg tega so bili problemi, obravnavani v tej knjigi, predmet posebne diskusije na Komunistični akademiji, k njim pa se bomo morali še večkrat vrniti tudi na straneh *Vestnika Komunistične akademije*. Zato uredništvo, ki ima sicer drugačne poglede od tov. Preobraženskega, meni, da je v interesu vsestranske analize najpomembnejših problemov, ki jih prinaša ekonomika prehodnega obdobja, vendarle mogoče izdati njegovo delo.

PREDGOVOR K PRVI IZDAJI

Teoretična študija sovjetskega gospodarskega sistema, katere začetek je zdaj pred bralcem, naj bi bila sestavljena iz dveh zvezkov. Pričujoča knjiga je prvi, teoretični del prvega zvezka. Drugi, zgodovinski del tega zvezka, bo posvečen kratkemu pregledu predstav socialistov in komunistov o socializmu.¹ Dve poglavji pričujoče knjige, drugo in tretje, sta bili že objavljeni v *Vestniku Komunistične akademije*; prav tako je bil v njem objavljen moj odgovor tov. Buharinu, ki je spodaj ponatisnjen v prilogi. Prvič pa bosta natisnjena prvo metodološko poglavje in odgovor nekaterim mojim drugim nasprotnikom.²

Od drugega, zgodovinskega dela prvega zvezka sta bila objavljena prvo poglavje in polovica drugega. Če bodo okoliščine dopuščale, bo ves drugi del šel v tisk jeseni letošnjega (1926) leta.

Drugi zvezek bo posvečen *konkretni* analizi sovjetskega gospodarstva, tj. sovjetski industriji, sovjetskemu kmetijstvu, sistemu

1 [To se ni zgodilo, preostali deli oziroma zvezki študije, ki jih Preobraženski omenja, so v času njegovega življenja izšli kvečjemu kot članki. – Če ni drugače označeno, so opombe v oglatih oklepajih prevajalčeve.]

2 [V našo izdajo odgovora Buharinu in drugim nista vključena. Problematika teh besedil je namreč pretežno obravnavana tudi v avtorjevem predgovoru k drugi izdaji knjige.]

menjave in kredita, ekonomski politiki sovjetske države in pa študiji o zametkih socialistične kulture. V kratkem bo objavljeno najpomembnejše poglavje drugega zvezka, v katerem bo obravnavan problem gospodarskega ravnotežja v *konkretnem* kapitalizmu in v ekonomiji zssr.

Poglavje o socialistični akumulaciji objavljamo z majhnimi spremembami, s katerimi sem upošteval tiste ugovore drugega pomena, ki se mi zdijo pravilni. Poleg tega sem iz razprave odstranil termin eksploatacija v povezavi s procesom odtujevanja dela presežnega produkta zasebnega gospodarstva v fond socialistične akumulacije. Zaradi večje povezanosti razprave sem nekaj gradiva iz prvega poglavja prestavil v tretje.

Glede ugovorov o bistvenem, ki se mi zdijo napačni, in pa silovitih političnih napadov na drugo poglavje knjige, posvečeno zakonu prvotne socialistične akumulacije, moram v obliki delne bilance polemike povedati naslednje.

Pri ugovorih metodološkega značaja gre, prvič, za to, da pri proučevanju sovjetskega gospodarstva ne bi smeli abstrahirati od ekonomske politike sovjetske države, niti v določeni fazi proučevanja. Če bodo nasprotniki pri tem ugovoru vztrajali, jim z logično nujnostjo grozi, da bodo končali na poziciji Stammlerja in njegove šole ter na stališču subjektivne sociologije Mihajlovskega, Karejeva itn. Poleg tega ta pozicija ne omogoča, da bi se na področju ekonomske teorije izvlekli iz blata vulgarne politične ekonomije oziroma njene sovjetske različice, kar pomeni, da ne omogoča niti enega dejanskega koraka naprej pri znanstvenem proučevanju sovjetskega gospodarstva.

Drugi metodološki ugovor se je nanašal na v knjigi razvito tezo, da se gospodarsko ravnotežje v sovjetski ekonomiji vzpostavlja na podlagi boja dveh antagonističnih zakonov – zakona vrednosti in zakona prvotne socialistične akumulacije, kar

pomeni zanikanje stališča, da v vsem sistemu obstaja le en regulator.³

Kritiki te zastavitve vprašanja so, prvič, nehote pokazali, da zakona vrednosti ne razumejo zgodovinsko, ampak naturalistično, saj obliko reguliranja gospodarskih procesov v blagovni produkciji zamenjujejo z regulacijsko vlogo *porabe dela* v ekonomiji neke družbe *nasploš*, ki jo je poraba dela imela in jo bo imela *v slehernem* sistemu družbene produkcije. Drugič, nasprotniki, ki trdijo, da je zakon vrednosti edini regulator gospodarskega sistema zssr, so nehote zašli v popolno protislovje tako s tezo, da je naše državno gospodarstvo gospodarstvo socialističnega tipa (ne glede na to, kako primitiven je ta tip), kot tudi z vsem očitnim dejstvom, da se v naši ekonomiji princip blagovnega gospodarstva bojuje s socialističnimi razvojnimi tendencami. S tem so se nasprotniki nehote približali menjševistični konceptiji našega gospodarstva kot zgodovinsko zapoznele različice kapitalistične ekonomike.

Glavni ugovor proti moji formulaciji zakona prvotne socialistične akumulacije, ki sem jo sicer celoviteje utemeljil šele v pričujoči knjigi, je bil pravzaprav naslednji argument: »Da,« pravijo nasprotniki, »socialistična akumulacija pri nas obstaja, ne obstaja pa nikakršen zakon prvotne socialistične akumulacije oziroma njegov obstoj vsaj ni dokazan.« Skratka, boj socialističnega planskega principa s trgom poteka, boj zakona vrednosti z zakonom prvotne socialistične akumulacije pa ne. Vso globino in neovrgljivost tega ugovora najlažje in brez odvečnih besed razumemo, če ga podamo tako, kot je v osebnem pogovoru z mano storil eden izmed mojih bralcev. Takole je rekel: »Čemu govoriti o nekakšnem zakonu socialistične akumulacije? Kolikor

3 O tem gl. poročilo o debati na treh zasedanjih Komunistične akademije, posvečenih obravnavi mojega referata na temo »Zakon vrednosti v sovjetskem gospodarstvu«.

sovjetska vlada v okvirih mogočega ukaže akumulirati, toliko bo tudi akumulirano.« Po tej interpretaciji je zakon socialistične akumulacije pravzaprav zakon Sovnarkoma⁴ o socialistični akumulaciji. Prepričan sem, da med prvo in drugo argumentacijo ni nikakršne načelne razlike. Kdor domneva, da v vseh procesih in tendencah blagovnega gospodarstva obstaja objektivna zakonitost, ki se koncentrira v zakonu vrednosti, zanika pa objektivno zakonitost procesa razširjene socialistične reprodukcije, ki se antagonistično razvija navkljub zakonu vrednosti in v boju z njim ter sovjetski državi z zunanjo prisilno močjo vsako gospodarsko leto narekuje določene proporce akumulacije, izključuje ta proces iz sfere delovanja zakona vzročnosti, zapušča področje determinizma, tj. področje sleherne znanosti nasploh. Če stvar ni tako tragična, pa morajo moji nasprotniki odkrito in pošteno povedati: »Zakon obstaja, kateri zakon to je, pa ne vemo.« Takšen odgovor sicer ne bi bil dobro priporočilo, da moji nasprotniki poznajo zakone razvoja sovjetskega gospodarstva, vendar v tem primeru vsaj ne bi ovirali drugih pri ukvarjanju s teoretičnim proučevanjem teh zakonov. Iz neke vsote spoznanj lahko napravimo teorijo, ne moremo pa narediti teorije iz nepoznavanja: splošnih fraz o NEP-u, o boju dveh principov itn. ne moremo z omejenim ali, če hočete, neomejenim samozadovoljstvom razglášati za meje dosegljivega pri analizi našega gospodarstva; tipa vulgarnega sovjetskega ekonomista, ki je za zdaj z nekaterimi izjemami junak dneva v našem periodičnem in neperiodičnem tisku, ne moremo imeti za normalen tip sovjetskega, boljševističnega ekonomista nasploh.

Naslednji ugovor zadeva neekvivalentno menjavo z zasebnim gospodarstvom. Bralcu moram odkrito priznati: še zdaj ne vem

4 [Rus. *Sovet narodnyh komissarov* – Sovjet ljudskih komisarjev, približni ekvivalent vladi oziroma ministrskemu svetu v buržoaznih državah.]

natanko, kje se pri tem ugovoru nehajo oziri politične vrste, propagandni oziri in čisti nesporazumi, kje pa se začne čisto navadno nepoznavanje teorije. Če govorimo o sferi čisto ekonomskih odnosov in vzrokov, je v kapitalizmu neekvivalentna menjava med veliko in malo produkcijo – zlasti neekvivalentna menjava med kapitalistično industrijo in kmečkim tipom kmetijstva, ki se mora na področju cen do neke mere prilagajati vrednostnim odnosom velikega kapitalističnega kmetijstva – preprosto izraz višje produktivnosti dela v veliki produkciji v primerjavi z malo. Pri nas je neekvivalentna menjava v sedanjem času povezana predvsem s tehnično zaostalostjo naše industrije, z manjšo produktivnostjo dela v njej v primerjavi z naprednimi kapitalističnimi državami, z višjo stroškovno ceno izdelkov in naposled z zgodovinsko in ekonomsko neizogibnim odtujevanjem dela presežnega produkta zasebnega gospodarstva v fond socialistične akumulacije na podlagi cenovne politike. Torej, v vsem obdobju, dokler ne bomo tehnično dohiteli kapitalizma in končali obdobja prvotne socialistične akumulacije, bo pri nas neizogibno obstajala neekvivalentna menjava s podeželjem, in sicer tako iz razlogov, ki povzročajo neekvivalentno menjavo v svetovnem gospodarstvu, kot iz razlogov, ki v normalnih pogojih določajo mejne cene produktov našega kmetijstva, in tudi iz razlogov, ki so specifično povezani s pogoji obstoja sovjetskega gospodarskega sistema. Tudi ko zadnjih ne bo več, bodo prvi ostali. To je prvo. Drugo pa je to, da bosta prav razvoj velikega in srednjega zadružnega in socialističnega kmetijstva ter proporc menjave njegovih dobrin z državno industrijo nezadružnemu kmetijstvu – kar bo še dolgo časa večina podeželja – narekovala neekvivalentno menjavo, in sicer ne zaradi nerazvitosti in zaostalosti socialistične industrije, ampak, nasprotno, zaradi razvoja zadružnega socialističnega kmetijskega sektorja in rasti produktivnosti dela v njem. V takšnih razmerah bo neekviva-

lentna menjava le preprost izraz nedonosnosti male produkcije v primerjavi z veliko. In nasprotno, ekvivalentna menjava bi v teh pogojih pomenila le davek na socializem v korist male produkcije, davek na stroj v korist triletnega kolobarjenja, rala in gospodarskega azijatstva. Mar to predlagajo moji nasprotniki? In kaj sploh predlagajo razen nesmiselnih fraz v duhu prenovljenega narodništva?

Za konec bi rad povedal nekaj besed o praktičnem pomenu resnega teoretičnega proučevanja sovjetskega gospodarstva. Upravljalci kapitalističnih podjetij pa tudi kapitalistične vlade si lahko privoščijo razkošje nepoznavanja vprašanj ekonomske teorije. Zakon vrednosti zanesljiveje od njih samih, od njihovih direktorjev in profesorjev ter parlamentov opravlja funkcijo regulatorja in popravlja vse njihove računske napake. Pri nas, kjer obstaja centralizirano državno gospodarstvo proletariata in kjer zakon vrednosti omejuje in deloma nadomešča planski princip, ima predvidevanje skrajno pomembno vlogo v primerjavi s kapitalistično ekonomijo, napake v predvidevanjih pa imajo lahko zaradi centralizacije upravljanja hujše posledice kot napake upravljavcev zasebnokapitalističnega gospodarstva, v katerem o prevladi določene tendence pogosto odloči povratna reakcija, ki se ravna po zakonu velikih števil. Če pa upravljati in pravilno voditi pomeni predvideti, predvideti pomeni s projektorji teoretične analize osvetliti tisto sfero pojavov, v kateri nastajajo vzroki, katerih posledice hočemo poznati vnaprej. Tam, kjer nam intuicija takega genija in genialnega ekonomista, kot je bil Lenin, ne more pomagati v obliki osebnega vpliva, je edino pravo in najbolj demokratično sredstvo na področju planskega upravljanja teorija. Zaradi tega je pravilna znanstvena teorija sovjetskega gospodarstva pomembna za samo produkcijo; zaradi tega, česar se pri nas še premalo zavedamo, socializacija industrije po samem svojem bistvu pomeni, da se odgovornost

za upravljanje gospodarstva bistveno bolj kot v kapitalizmu prevesi na stran znanosti. Vse večja vloga Gosplana⁵ je neposreden izraz tega procesa.

Teorija sovjetskega gospodarstva pa je lahko le plod kolektivnega dela. Zato bo namen pričujoče študije v veliki meri dosežen že, če bo ta poskus spodbudil druge ekonomiste, da se lotijo istega predmeta, in če bomo s skupnimi napor napredovali pri tem delu, ki ga od nas odločno zahteva razvijajoče se socialistično gospodarstvo naše države.

5 [Rus. *Gosudarstvennaja planovaja komissija* – Državna planska komisija.]